

Monique C. Cleland

Könyvtár a 21. században. Hálózat és információmegosztás

A szerző az alábbiakban az EAHIL célkitűzéseiről, az Internet diadalmenetéről, a tájékoztató könyvtárosoknak az Internet korában betöltött szerepéről, az ember és a gép viszonyáról, a 21. századra vonatkozó szakmapolitikai döntésekről, a könyvtáros szakma fennmaradásáról, az egyszerű számítógépi megoldások felé történő fejlődésről, valamint az IFLA és az EAHIL szakmasegítő szerepéről fejt ki gondolatait.

Az EAHIL célkitűzései

Az EAHIL célkitűzései a következő évtizedre az *EAHIL News/letter* legutóbbi számában és az EAHIL honlapon egyaránt megtalálhatók. Prioritást élvez ezek közül a hatékony hálózati kommunikációs rendszer, valamint a partnerkapcsolatok kialakítása és fenntartása. Az EAHIL kommunikációs hálózata a szépen megtervezett honlappal és a tagok számára kialakított levelezőcsoport létrehozásával indult. Az együttműködésnek minden szintre ki kell terjednie. Helyi szinten egyaránt fontos minden intézeti közösség, kórház, egyetem vagy testület. Országos szinten a különböző felhasználói igényeket kielégítő és különféle információforrásokat felhasználó könyvtárak között, nemzetközi szinten pedig az ugyanazon tudományágba tartozó könyvtárakat tömörítő szervezetek, a mi esetünkben az egészségtudományi könyvtárakat tömörítő szervezetek között válják gyakorlattá a kooperáció. De lehet – legyen – együttműködés a különböző tudományágak között is, hiszen ma már nem támaszkodhatunk csupán egyetlen tudományra. A világ, amelyben munkálkodunk, egyre bonyolultabb, az információforrások mennyisége, formátumaik változatossága, a hozzáférés csatornáinak száma egyre nő, összegyűjtésükre, kiválogatásukra mind nagyobb szükség van. Mindezek a tényezők megkövetelik tőlünk, hogy bővítsük kapcsolatainkat a külvilággal, csak így tudunk érdemben lépést tartani környezetünk változásaival.

„Mi lesz?”

Amikor mondanivalóm megfogalmazására készültem, olyan friss irodalmat kerestem, amely segítene gondolataim elindításában. Így bukkan-
tam *Michael Dertouzos* „Mi lesz?” című munkájára, amely 1997 tavaszán jelent meg [1]. A szerző a

bostoni Massachusetts Institute of Technology számítógépes laboratóriumának a vezetője. E könyv – mint a szerző mondja – „minden futurista részlete valóságos helyzeteket és technológiákat ábrázol”. Tele van a jövőnkkel és a jövőnkkel szembe fordított jósásokkal és víziókkal, azzal, hogy miként fogják a technológiai változások életünket meghatározni, mindennapi tevékenységünkben a forradalmi változásokat létrehozni, nevezetesen az Internet következtében, amelynek mind ígéretes, mind fenyegető oldalát a szerző gondos vizsgálat alá veszi. Például megmutatja, hogyan befolyásolja majd a valóságról alkotott elképzelésünket a virtuális – vagy ahogy ő hívja – a „kiterjesztett realitás”, amely virtuális képeket vetíthet a valóságos képekre a különféle segédeszközök (sisak, szemüveg) segítségével. Ezek az eszközök már léteznek, egyelőre a szórakoztatóiparban. De nincs kizárva, hogy az orvostudomány területére is befurakodnak.

Kommunikációs eszközeink, mindegy, hogy milyen célból, nagyrészt az Internethez fognak kapcsolódni. Az Internetet sokan „globális piac”-nak nevezik manapság a kereskedelmi-üzleti információk és tranzakciók túlsúlya miatt. Dertouzos az „információpiac” elnevezést kedveli.

„Tájékoztató könyvtáros” az Internet korában

A könyvtárosok régóta kísérleteznek a különféle médiaforrások katalogizálásával, nincs ez másképpen az Internettel sem. Még azokkal a csapdákkal sem törődnek, amelyeket az Internet e-mer jellegénél fogva állíthat. Az is lehet, hogy ezzel futóhomokra építkezünk.

Az Internet keresőgépei az osztályozási rendszerekétől nagyon eltérő alapokon működnek, mégis egyfajta osztályozást képviselhetnek. Ez a durva osztályozási rendszer nem törődik azokkal a finom technikai részletekkel, amelyeket a könyvtár-

rosok bő évszázada fejlesztgetnek osztályozási modelljeikben, a velük létrehozott virtuális csatolók (linkek) mégis nagy erejűvé teszik őket.

Dertouzos azt írja, hogy olyan „hiperorganizátorokat” kell kifejleszteni, amelyek segítségével az információs piacról beszerzett szöveget, grafikát és audiovizuális anyagot kezelni lehet. Szerinte „a gépek nem eléggé okosak ahhoz, hogy ezt a fajta szervezést önállóan végrehajtsák. ... Az emberre és (az általa kifejlesztett) szoftvereszközökre van szükség, hogy rend legyen a káoszban”. A könyvtárosok mindig élen jártak a szervezésben. Jövőbeni szerepük tehát fontosabb lehet a számítógépes szakmában, a szoftverfejlesztésben, mint ma-gában a könyvtárban.

Az ember és a gép: igazi konfliktus?

1996 tavaszán az ember és a gép párviadala, a *Kasparov* és a *Deep Blue* számítógép közötti sakkjátszma kötötte le a világ figyelmét. Nem tudtuk, az ember vagy a gép fogja-e megnyerni a játszmát. A gép nyerte meg. Mit bizonyít ez? Valóban Bűvészinassá lett az ember? Valóban olyan gépet teremtett, amely hatalmasabb nála, amely képes túljárni önnön alkotója eszén? Nem. Ma, vagy a közeljövőben nincs olyan rendszer, bármilyen hatalmas legyen is, amely emberi beavatkozás nélkül, teljesen önállóan legyen képes funkcionálni. A világ növekvő elgépiesedése, és egy olyan kommunikációs rendszer kialakulása, amely az ember jelenléte nélkül is működőképesnek látszik, sokakban az elembertelenedés félelmét kelti, de ez a félelem nem megalapozott.

A könyvtárosokat is megijesztette az a lehetőség, hogy a gép kiszorítja az embert. Gondoljunk csak arra, hogy a mai modern könyvtári környezetben mennyivel kevesebb lehetősége van egy tájékoztató könyvtárosnak. Egy számítógéppel jól felszerelt egyetemi könyvtárban megfigyelhetjük, hogy a hallgatók többsége a számítógép előtt elektronikus levelezésbe merül, vagy Interneten keres. Nagyon kevesen vannak, akik könyvtári katalógusokat vagy bibliográfiai adatbázisokat böngésznek. Ehelyett olyan információforrásokat nézegetnek, amelyekről a könyvtárosnak esetleg fogalma sincs. A könyvtáros hagyományos szerepe, amely szerint az adatforrások között közvetít, legyen az könyv, folyóirat, videokazetta, kompaktlemez vagy online adatbázis, eltűnni látszik.

Az új generáció megtaníthatja a könyvtárosokat a személyi számítógép használatára, a keresőgép hatékonyabb használatára, így válhatnak úgymond „számítógépesített tájékoztató könyvtárosokká”. Nem meglepő, hogy sok intézményben a könyvtár és a számítóközpont közös adminisztratív irányítás alá kerül. A könyvtárnak és a számítástechnikai

részlegnek teljesen azonos problémákkal kell megküzdenie, egy cél felé törekednek, mikor a digitalizált információ elektromos eszközökkel való kezelésével és terjesztésével birkóznak.

Jó-e vagy rossz az Internet?

Politikai döntések a 21. századra vonatkozóan

Az előadásomra készültem éppen, amikor bámulatba ejtő elektronikus üzenet villant föl otthoni számítógémem képernyőjén. A levél az IFLA levelezőlistájáról érkezett az IFLANET-en, és arról szólt, hogy mostantól a Medline az Internet minden felhasználója számára szabadon hozzáférhető. Nincs többé használati díj, nincs szükség felhasználói azonosítóra és jelszóra, a hatalmas Medline adatbázis közvetlenül elérhető a National Library of Medicine szerverén. Ez ám a hír! És mi még egy időben azon gondolkodtunk, hogy az olvasók ingyen használhatják-e a CD-ROM-ot? Ez bizony már a múlté. Ha egy ilyen professzionális adatbázis ingyen hozzáférhető, akkor a könyvtárosok sutba dobhatják az összes korlátozást, amit a különféle számítógépes adatbázisokra kiszabtak. A 21. században ebben a szellemben kell dolgoz-nunk. A *Gateway* számítógépes magazin 1997-ben azt írta, hogy „a számítógépes ipar jelmondata a fejlődés. Nem az egyenletes fejlődés, hanem az ugrásszerű, amely néha oly gyors léptekkel halad, hogy nyomon sem tudjuk követni” [2]. A Medline-hoz és az egyéb MEDLARS adatbázisokhoz való ingyenes hozzáférés az Interneten kétségkívül ilyen váratlan ugrás előre.

Ennek a nyitátnak valószínűleg fontos következményei, sőt: politikai vonatkozásai lesznek más országok számára is, amelyek döntésre kényszerülnek az Internet elérhetőségét illetően. Az angol *Economist* vezércikkében [3] azt olvashatjuk, hogy „nagyon sok olyan dolog van, amelyet az egyes országok indokoltan akarnak szabályozni az Interneten”. *Jack Kessler* arra hívja fel a figyelmet „Internet digital libraries” [4] című könyvében, hogy „az online információ és a digitális könyvtárak megjelenésének köszönhetően az információ azonnali és széles körű elérhetősége (sok ország számára) még (mindig) nagyon új dolog”. A szólásszabadság, számos vallási és politikai kérdés sok országban még mindig tabunak számít. Az Egyesült Államokban viszont nemrégiben alkotmányellenesnek nyilvánították a kibertér „illetlen-ségi törvényekkel” való megregulázását.

A nem angol anyanyelvű országok némelyike lázadozik az angol nyelv dominanciája miatt az Interneten. Az Internet használatáról lassan kialakuló nyilvános konszenzus arra kényszeríti a kor-

mányokat, hogy a szabad hozzáférés és szabad szólás politikáját folytassák világszerte, tekintet nélkül a földrajzi, politikai, faji és vallási határokra. Hová vezet ez? Az Internet anarchikus, gubancos ösvényein a korlátlan hálózati kommunikációnak és információmegosztásnak megvannak a veszélyei és csapdái. Be kell ismernünk, hogy erre a forradalmi változásra még nem készültünk fel. Végül is, mint annyi más dolog, az Internet se nem jó, se nem rossz, egyszerűen van, és az lesz belőle, ahogyan élünk vele. Így lesz hasznos, de így lehet káros is.

Az Internet nem fenyegeti a könyvtárosi hivatást

Az Interneten bepillantást nyerhetünk a jövőbe, különösen, ami a multimédiát illeti. De vajon ez az animáció megnöveli-e az információ értékét? Könnyebben megértjük-e segítségével?

Dertouzos arra figyelmeztet bennünket, hogy gyakran túl sok figyelmünket eltérítő felesleg, bit, rész, kép és hang kíséri az általunk közvetített üzenetet. Ezt ő a tökéletesség hibájának nevezi. Azt írja, hogy „még ha a legegyszerűbb dokumentumot hozzuk is létre, rengeteg időt töltünk a margó beállításával, a betűtípus, a stílus, a szín kiválasztásával, egyáltalán túl sokat bajlódunk a kinézetével, mintha az üzenet lényegét alapszabvány befolyásolná, javítaná a külleme” [1]. Szerinte ez a produktivitás ellen hat, bár elismeri, hogy a kellő egyensúly megtalálása fontos. Vagy már tapasztalhatjuk is az egyensúly felbomlását egyes Internet-helyeken? Talán jobban vigyáznunk kellene-e, amikor egy honlapot készítünk? Esetleg nem kellene annyi animációt, színt, margót, széljegyzetet beiktatni, amelyekről úgy véljük, hogy információt közvetítenek? Akik ott voltak a prágai EAHIL-szemináriumon, talán emlékeznek *Lois Ann Colaianni* meséjére arról a kölevesről, amelyhez mindenki hozzáad valamit, és a végén csodálatos ízűre sikeredik.

Pontosan ezzel a mesével illusztrálta az *Economist* egyik 1997. évi számában az Internet-helyek sokasodását. E köleves meséjét a kibertérre alkalmazva azt mondják, hogy tartalmához mindenki hozzájárul egy kis darab információval, ami – ha minden morzsájában nem is felel meg valamennyiünk ízlésének – rendkívül érdekes, gazdag információtárat eredményez az információ piacon [5].

Példázat kölevesünk metaforájaként az *Economist* az Amazont említi (www.amazon.com). Ezen a helyen, e virtuális könyvesboltban több mint 2,5 millió cím érhető el. Az adatokat a kiadók, vásárlók és olvasók szolgáltatják. Az *Economist*

szerint az Amazon már a jövőt sejteti. Mai és régi könyvekről egyaránt ad információt a virtuális bolt. A hálózati kommunikáció, az információmegosztás az egész világra nézve, földrajzi és politikai megkülönböztetés nélkül a 21. század vívmánya lesz.

Ha egy virtuális könyvesbolt 2,5 millió tétel kezelésére képes, akkor nem kell attól tartanunk, hogy az Internet ellenében a könyvtárak és a könyvtárosok hamarosan eltűnnek a föld színéről. Persze a könyvek sem mutatnak efféle hajlandóságot. Kétségtelen azonban, hogy az Internet már kiszorította a nyomtatott dokumentumok egy részét.

Tehát ami eltűnőben van, nem más, mint azok a könyvtárosi funkciók, amelyekhez hozzászoktunk, de helyettük bőven van még hely másfajta tevékenységre az információ világában.

Úgy tűnhet, hogy látszólagos bonyolultságuk miatt sok minden nehezebbnek tűnik a mai világban, de az a könnyedség, amellyel ma már mindenféle információ elérhető, a karnyújtásnyira levő, az egész információs világot lefedő, igazi, élő enciklopédia nem mérhető össze azokkal a kezdetleges terminálokkal és modemekkel, amelyekkel a hetvenes évek közepén dolgoztunk, amikor az első online bibliográfiai adatbázisok megjelentek.

A bonyolultból egyszerűt!

A jelenlegi bonyolult rendszerek kezelését megkönnyítendő megjelentek az agetek a hálózaton. Mit is jelent az *aglet*? Az *Economist* májusi száma [6] ad a kérdésre választ, amely szerint az *aglet* úgy viselkedik, mint egy apró kis virtuális ügynök, aki – a számítógépes vírushoz hasonlóan – utazgat a számítógépek között, annak káros hatása nélkül. Az *aglet* csak az általa ismert úton halad, hogy specifikus információt szerezzen egy számítógépből, azt manipulálja. Úgy viselkedik, mint egy univerzális titkár, aki az egyik számítógéptől a másikhoz utazik, vagy két komputer, két intézet között, esetleg olyan nagy hálózatokon, mint az Internet. Mindezt anélkül teszi azonban, hogy megváltoztatná a meglátogatott számítógépes programot és szoftvert. Az *Economist* szerint ilyen rendszerek már léteznek, például Olaszországban. Ezek a számítógépes szerverek képesek az ilyen *aglet*ek kezelésére és kiküldésére, amelyek aszerint közlekednek a számítógépek között, hogy milyen információt keresnek, és milyen funkcióra tervezték őket. Mindez talán túlzásnak tűnik, pedig csak egyike azoknak a fejlesztéseknek, amelyek az eljövendő században még számos csodát művelnek majd.

Vajon hogyan biztosíthatjuk be magunkat, hogy kellőképpen tájékozottak legyünk a digitális világ

legújabb fejlesztéseiről a megfelelő döntések érdekében?

Hogyan maradjunk színben?

IFLA és EAHIL

Az IFLA és az EAHIL mindenesetre segít nekünk, hogy a színben maradjunk. Ezek a szervezetek nemcsak a speciális könyvtárak, jelen esetben az orvosi könyvtárak igényeit elégítik ki, hanem mindenki számára lehetőséget kínálnak a tájékozódásra, aki részt vesz az évente megrendezett érdekes konferenciákon. Már van egy nagyon aktív, mindenféle információt szolgáltató web-oldaluk is. A könyvtári elektronikával foglalkozó szekciók közül a Digital Librariesben tájékozódni lehet a hálózati kommunikációban és információmegosztásban elért legújabb fejlesztésekről. Az IFLANET-en a digitális könyvtárakkal kapcsolatos kérdések részletes bibliográfiája is megtalálható.

Az IFLA és az EAHIL tehát kiegészíti egymást. Csak így lehet lépést tartani az elképesztő változásokkal, az információt a tagoknak eljuttatni, s ezzel elősegíteni a tervezést. A hálózati kommuni-

káció az információmegosztás elősegítésére egyre fontosabb szerepet játszik mindennapi életünkben. A 21. században kétségkívül nélkülözhetetlen lesz mind a szakmai, mind a magánéletünkben. Készüljünk fel hát rá!

Irodalom

- [1] DERTOUZOS, M.: What will be. San Francisco, Harper-Collins, 1997. ISBN 0-06-251479-2
- [2] Gateway Magazine, Summer, 1997.
- [3] Hands off the Internet. = The Economist, 1997. júl. 5. p. 15.
- [4] KESSLER, J.: Internet digital libraries. Norwood, Artech House, 1996. ISBN 0-06-018701-8
- [5] A river runs through. = The Economist, 1997. máj. 10. p. 9.
- [6] Computers. Applets with attitude. = The Economist, 1997. május 17. p. 89.
- [7] MASON, R. O. et. al.: Ethics of information management. Thousand Oaks, SSBE, Sage Publications, 1995. ISBN 0-8039-5755-6
- [8] SHENK, D.: Data smog. New York, Harper-Collins, 1997. ISBN 0-06-018701-8

Bérkezett: 1997. XI. 28-án.

Fordította: Antalné Soós Katalin

Online elérhető az OCLC FirstSearch elektronikus állománya

Az OCLC *FirstSearch Electronic Collections Online* (= Elektronikus Online Állomány) nevű szolgáltatása sikeres kísérleti időszak után megnyílt a könyvtárak számára. Az új fejlesztés célja, hogy támogassa a könyvtáraknak az elektronikus tudományos és szakfolyóirat-állomány beszerzésére, kölcsönzésére, irányítására és archiválására irányuló tevékenységét. Különböző kiadók különböző témájú folyóirataira lehet előfizetni, és olvasni egy egyszerű Web-interfész segítségével, amely a több folyóiratot érintő keresést és a böngészést is támogatja.

A könyvtárak a folyóiratokat akár közvetlenül a kiadónál, akár előfizetői ügynökségen keresztül kiválaszthatják. A saját állományba történő beszerzést és archiválást elősegítendő a rendszer használati statisztikát is készít az egyes folyóira-

tokról. Az egyes cikkek kivonatai és indexei html-ben, teljes szövegük pedig pdf-ben, néhány esetben html-ben érhető el.

Az induló állomány 100 folyóiratot tartalmaz, a tervek szerint számuk az év végéig eléri az 500-at. A növekedés aszerint halad, ahogy a közreműködő 16 kiadó rendelkezésre bocsátja a folyóiratokat. A kiadókat és a folyóiratokat tartalmazó jegyzék a www.oclc.org/oclc/menu/eco.htm címen található.

A könyvtárak a szolgáltatást számla nyitásával vehetik igénybe. A számla az OCLC-nél, regionális terjesztőnél vagy a hat közreműködő folyóirat-előfizető ügynökségnél nyitható. Az OCLC a tervek szerint teljesen integrálni fogja a FirstSearch és az Electronic Collections Online szolgáltatást.

/OCLC-sajtóközlemény, 1997. június, 3 p./

(V. P. É.)